

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
кафедра психології**

**Функціонально-рольова адаптація молодого
 подружжя до нових сімейних ролей**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:

студентка 4 курсу, 403 групи
Флоряк Еліна Ігорівна

Керівник:

кандидат психологічних
наук, доцент **Поліщук О.М.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

протокол №_____ від _____ 2025р.

Зав. кафедрою _____ доц. Андрєєва Я.Ф.

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Флоряк Е.І. Функціонально-рольова адаптація молодого подружжя до нових сімейних ролей. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» зі спеціальності 053 Психологія. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2025.

У роботі досліджується процес функціонально-рольової адаптації молодого подружжя до нових сімейних ролей у період становлення шлюбу, описано особливості становлення сім'ї як соціально-психологічного феномену. Актуальність теми зумовлена зростанням кількості конфліктів та розлучень на ранніх етапах подружнього життя, що часто пов'язано з неусвідомленими або нереалізованими рольовими очікуваннями. Мета дослідження — виявити особливості адаптації подружжя до нових ролей, охарактеризувати чинники, які сприяють або перешкоджають цьому процесу, а також визначити рівень задоволеності шлюбом залежно від ступеня рольової узгодженості. Проведено емпіричне дослідження молодих пар, яке виявило основні проблемні зони у подружніх взаєминах.

Ключові слова: функціонально-рольова адаптація, молоде подружжя, сімейні ролі, шлюб, психологія.

ADSTRACT

Floryak E.I. Functional-Role Adaptation of Young Married Couples to New Family Roles. – Manuscript. Bachelor's qualification paper in the field of study 053 Psychology. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2025.

The paper explores the process of functional-role adaptation of young married couples to new family roles during the early stages of marriage, and describes the characteristics of family formation as a socio-psychological phenomenon. The relevance of the topic is driven by the growing number of conflicts and divorces at the early stages of married life, often caused by unconscious or unmet role expectations. The aim of the study is to identify the specific features of spouses' adaptation to new roles, to characterize the factors that facilitate or hinder this process, and to determine the level of marital satisfaction depending on the degree of role alignment. An empirical study was conducted involving young couples, which revealed the main problem areas in marital relationships.

Keywords: functional-role adaptation, young couples, family roles, marriage, psychology.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Е.І. Флоряк

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1	
СІМ'Я ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ.....	9
1.1. Види, типи та структура сім'ї.....	9
1.2. Функції сім'ї.....	14
1.3. Рольова взаємодія та динаміка сімейних стосунків.....	19
Висновки до розділу 1.....	30
РОЗДІЛ 2	
ВИВЧЕННЯ СТУПЕНЮ ФУНКЦІОНАЛЬНО-РОЛЬОВОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ.....	31
2.1. Методи і організація дослідження, характеристика вибірки та психодіагностичних методик.....	31
2.2. Аналіз та узагальнення результатів дослідження.....	36
2.3. Рекомендації щодо психологічної підтримки молодих сімей.....	44
Висновки до розділу 2.....	45
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	52

ВСТУП

Актуальність проблеми. Сім'я є однією з найважливіших соціальних інституцій, що забезпечує стабільність суспільства, продовження роду, соціалізацію особистості, задоволення базових емоційних і психологічних потреб людини. Після укладання шлюбу партнери стикаються з новими функціональними ролями, які потребують адаптації, взаємної підтримки, узгодження очікувань та формування ефективної моделі подружньої взаємодії. Особливої значущості набуває етап становлення молодої сім'ї, коли новоутворене подружжя адаптується до нових соціальних і психологічних умов, розподілу обов'язків і очікувань, що супроводжується формуванням функціонально-рольових структур у подружніх стосунках. Функціонально-рольова адаптація — це процес освоєння та реалізації подружжям своїх ролей у шлюбі, що включає як розподіл обов'язків, так і емоційне, поведінкове та комунікативне узгодження в парі. Саме порушення цих процесів часто призводить до конфліктів, емоційного відчуження та деструкції стосунків, особливо в перші роки спільного життя. Саме тому дослідження функціонально-рольової адаптації молодого подружжя є актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору.

Дослідницьких робіт, присвячених функціонально-рольовій адаптації молодого подружжя є чимало. Однак слід зазначити, що дана проблематика опрацьовувалась як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Проблеми становлення сім'ї, в тому числі молодої, виконання нею основних функцій, причини розлучень, вплив сімейного мікроклімату на процес сімейного виховання особистості дитини, формування педагогічної культури батьків, проблеми сімейної дисгармонії, сімейних конфліктів неодноразово досліджували зарубіжні вчені (Дж. Б. Спеніер, Р. Левіс, Е. Еріксон, Д. Готтман, У.Бронфенбреннер, Д.Боуен), а також України (Л.Чуйко, М.Вітер, Т.Алексєєнко, В.Постовий та ін.).

Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених сім'ї та шлюбу, питання адаптації молодого подружжя до нових сімейних ролей потребує подальшого вивчення в контексті сучасних психологічних умов. Це визначає актуальність даної роботи.

Об'єкт дослідження - молоде подружжя у перші роки шлюбу в умовах становлення нових сімейних ролей.

Предмет дослідження - психологічні чинники функціонально-рольової адаптації в молодій сім'ї.

Метою дослідження є з'ясування психологічних чинників функціонально-рольової адаптації в молодій сім'ї.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що рівень функціонально-рольової адаптації молодого подружжя залежить від гармонізації подружніх стосунків на основі задоволення емоційних потреб і погодженості рольових очікувань.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення сім'ї як соціально-психологічного феномену у сучасній психології.
2. Визначити психологічні чинники, що впливають на процес адаптації.
3. Розробити та провести емпіричне дослідження функціонально-рольової адаптації молодого подружжя.
4. Дослідити рівень рольової узгодженості та задоволеності шлюбом у представників молодого подружжя.
5. Надати практичні рекомендації для покращення адаптаційного процесу в молодому шлюбі.

У дослідженні застосовувалися **методи**: теоретичний аналіз літератури, анкетування, психологічне тестування, статистичні методи обробки даних.

Для досягнення мети та реалізації завдань дослідження використовувалися **методики**: методика "Рольові очікування і домагання в шлюбі" (О.І. Андрєєва), тест-опитувальник на визначення задоволеності шлюбом (методика Ю.Є. Альошиної, Л.Я. Гозмана, К.М. Дубовської), методика "Індекс подружньої

взаємодії” (у модифікації Ю.Є. Альошиної), методика “Подружні ролі” (Н.Ф. Наумова).

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури та додатків. Робота викладена на 62 сторінках, містить 5 таблиць та 2 рисунки. У першому розділі розглянуто сім'ю як соціально-психологічний феномен у сучасній психології. У другому розділі представлено результати емпіричного дослідження рівня функціонально-рольової адаптації молодого подружжя та подружніх взаємин.

РОЗДІЛ 1

СІМ'Я ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Види, типи та структура сім'ї

Різноманітне, складне, цікаве і динамічне сучасне сімейне життя молодого подружжя. Внутрішньосімейні відносини все більше психологізуються, трансформуються і видозмінюються погляди, ролі членів сім'ї, функції сім'ї в цілому. З'являються проблеми, які раніше не існували, а вже відомі проблеми метаморфозно змінюються.

Сім'я розвивається. Рушійною силою і джерелом розвитку внутрішніх взаємовідносин все частіше стають зовнішні зв'язки сім'ї. Молода сім'я все більше набуває рис відкритої системи, тобто все більше потребує постійного припливу нової інформації, у поповненні знань, вражень, емоційного і інтелектуального досвіду зовні. Активна зовнішня взаємодія перерозподілу збільшує резерви часу сім'ї на виконання її функцій. Сім'я все більше, в повному розумінні слова, стає осередком, частиною суспільства, безпосередньо вирішуючи прикладні питання сімейного виховання нового покоління [23].

Суспільство все більше полегшує вирішення сімейних проблем, бере на себе частину її клопотів і функцій, розширюючи бюджет часу сім'ї, знешкоджуючи перешкоди подальшого її розвитку. Якщо раніше показником сімейного благополуччя були володіння майном, матеріальне і службове досягнення, то в новому варіанті благополуччя сім'ї визначається духовним багатством її членів [13].

Господарство з цілі всіх фізичних і духовних зусиль сім'ї перетворюється в засіб репродукування фізичних і духовних зусиль людей, скерованих на зміцнення і вдосконалення сердечних зв'язків, які сьогодні включають не лише традиційні виховну і репродуктивну функції, а й партнерство, емоційну підтримку, особистісний розвиток членів сім'ї. Сучасна

сім'я, з огляду на різноманіття її форм і моделей, адаптується до нових соціокультурних викликів, зберігаючи при цьому фундаментальні цінності, що забезпечують її стабільність і розвиток.

Сім'я – найменший соціальний осередок, який завжди є моделлю конкретного історичного періоду розвитку суспільства і віддзеркалює його моральні та духовні суперечності. Це проміжна ланка між особистістю і суспільством, і тому вона постійно відчуває на собі (безпосередньо або опосередковано) ті зміни, що відбуваються в суспільстві і відповідно, через своїх членів, впливає на його розвиток [9].

Терміни “шлюб” і “сім'я” як в повсякденному житті, так і в наукових публікаціях знаходяться зазвичай поряд, що, насправді, правомірно, оскільки реалії, позначені цими термінами, тісно взаємопов'язані. Проте шлюб і сім'я – не одне і те ж, це не тотожні, а більше схрещені поняття, адже сім'я може існувати без шлюбу, а шлюб - без сім'ї [2].

Шлюб – це суспільне устанавлення, установа чи, як кажуть юристи і соціологи, особливий суспільний інститут, особлива форма суспільного улаштування, поряд, наприклад, з державою як особливим інститутом для регулювання відносин між його громадянами, поряд з інститутом власності і т.п. Шлюб – це історично обумовлена, санкціонована і регульована суспільством форма відносин між статями, між чоловіком і жінкою, що встановлює їх права і обов'язки по відношенню один до одного і до дітей, своїх нащадків [5].

Сім'єю в соціальній психології називають соціальне об'єднання, члени котрого пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і взаємодопомогою. Сім'я представляє собою систему відносин між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, засновану на шлюбі чи кровному спорідненні та має історично визначену організацію [4].

Основними ознаками сім'ї є:

1. Шлюбні чи кровнородинні зв'язки між всіма її членами.

2. Спільне проживання в одному приміщенні.
3. Спільний сімейний бюджет.

Сім'я почала розвиватися разом з розвитком шлюбних відносин у суспільстві. При цьому змінювались її функції, суспільні ролі. Разом з збільшенням кількості спільнот, членом яких була та чи інша людина (молодіжні групи, клуби за інтересами і т.п.), сім'я поступово віддавала частину своїх функцій іншим групам. І в той же час з самого свого виникнення і до наших днів серед всіх цих груп вона відіграє особливу роль [5].

Сім'я належить до особливих, фундаментальних груп суспільства. Саме сім'я здійснює народження, виховання і вирощування нових членів суспільства. Крім того, сім'я впорядковує сексуальні відносини між людьми. В певній мірі вона є і своєрідною моделлю суспільства, всіх соціальних зв'язків і відносин для молодої людини.

В сім'ї існують відносини матеріальні, які створюються незалежно від волі і бажання людей. Це і відносини міжстатеві (відношення дітонародження), і економічні відносини між членами сім'ї в процесі безпосереднього вироблення необхідного їм матеріального благополуччя. Протягом багатьох віків сім'я здійснювала накопичення і передачу у спадок певної власності. В сім'ї людина вперше зустрічає розподіл праці (у веденні домашнього господарства, самообслуговуванні сім'ї).

Крім того, в сім'ї між її членами існують і ідеологічні (правові) відносини, а також моральні і релігійні. Саме в сім'ї зазвичай приймаються рішення про те, куди молодій людині піти вчитися, куди їхати на навчання чи роботу або нікуди не їхати. Але всі ці відносини проходять в сім'ї через особливий психологічний механізм: вони засновуються на почуттях любові, прихильності, спорідненості, обов'язку, відповідальності між членами сім'ї.

Сім'я – досить замкнуте об'єднання людей, які охороняють свій внутрішній світ, свої таємниці і секрети, що чинять опір зовнішнім діям. Якщо забрати в сім'ї її внутрішній світ, зробити все, що відбувається в ній,

відкритим для суспільства, вона розпадеться. З іншого боку, сім'я – об'єднання людей, відкрите для всього, що відбувається в світі. В сім'ю проникають проблеми суспільства, і це не руйнує її, а, навпаки, сприяє її розвитку, дозволяє задовольняти особисті потреби в спілкуванні з іншими людьми, забезпечує почуття безпеки і захищеності.

Питання про класифікацію, типологію сімей дуже складне. До цих пір не існує навіть більш чи менш загальноприйнятої типології особистості, а сім'я є утворенням ще більш складним, тому що вона не тільки об'єднує декілька різних особистостей, але і використовує різні форми, системи зв'язків, відносин між ними.

Сім'ї розрізняються за такими параметрами:

- за кількістю дітей: бездітна, чи інфертильна сім'я, одnodітна, малодітна, багатодітна сім'я;
- за складом: неповна сім'я, окрема, проста чи нуклеарна, складна (сім'я декількох поколінь), велика сім'я;
- за типом головування в сім'ї: егалітарні і авторитарні сім'ї;
- за сімейним побутом, сімейним укладом: сім'я – “віддушина”; сім'я дітоцентричного типу; сім'я типу спортивної команди чи диспутклубу; сім'я, що ставить на перше місце комфорт, здоров'я, порядок;
- за однорідністю соціального складу: соціальномогенні (однорідні) і гетерогенні (неоднорідні) сім'ї;
- за сімейним стажем: молодята, молода сім'я; сім'я, що очікує дитину; сім'я середнього подружнього віку; старший подружній вік; подружні пари похилого віку;
- за якістю відносин і атмосфери в сім'ї: благополучна, стала, педагогічно-слабка, нестабільна, дезорганізована;

- за типом споживчої поведінки: сім'ї з “фізіологічним” чи “наївно споживацьким” типом споживання; сім'ї з “інтелектуальним” типом споживання; сім'ї з проміжним типом споживання;
- за особливими умовами сімейного життя: студентська сім'я, дистантна сім'я.

Детальніше зупинимося на особливостях тих класифікацій, які базуються на психологічних параметрах. За складом сім'ї поділяються на:

- а) Неповна сім'я – сім'я без одного членів подружжя (частіше – самотня матір).
- б) Окрема, проста, (чи нуклеарна сім'я. Її створює подружжя з дітьми чи без дітей, що мешкають окремо від батьків та інших родичів.
- в) Складна сім'я (розширена) – складається з представників декількох поколінь.
- г) Велика сім'я зустрічається дуже рідко. Складається з трьох і більше подружніх пар.

З погляду структури влади сім'ї можуть бути авторитарними і демократичними. Авторитарна сім'я характеризується суворим, безвідмовним підкоренням дружини чоловікові або чоловіка дружині і дітей батькам. Демократична сім'я заснована на взаємоповазі членів сім'ї, на розподілі сімейних ролей у відповідності до потреб конкретної ситуації, з особистісними якостями і здібностями подружжя, на однаковій (рівній) участі кожного з них у всіх справах сімейного життя, на сумісному прийнятті всіх важливих рішень[28].

На підставі матеріалів вибіркового дослідження, вчені виділили 4 типи сім'ї залежно від її структури та функцій: переважно авторитарні сімейні норми; збереження авторитарних норм, але рівність фактичних відносин; нові норми внутрішньосімейної рівності, але збереглися деякі риси старих,

авторитарних взаємовідносин; егалітарність, гармонія нових норм і нової структури відносин.

1.2. Функції сім'ї

Головне призначення сім'ї – задоволення суспільних, групових і індивідуальних потреб. Являючись соціальним осередком суспільства, сім'я задовольняє низку його вагомих потреб, в тому числі і в репродукуванні населення. Водночас вона задовольняє особистісні потреби кожного члена сім'ї, а також загально сімейні (групові) потреби.

На кожному історичному етапі та чи інша функція сім'ї набувала різної значимості – більшу чи меншу. В той же час всі вони постійно знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності, часто допомагаючи одна одній, а іноді і заважаючи. Навіть зараз важко чітко розрізнити і відмежувати одну сімейну функцію від іншої.

Кожна сім'я виконує функції, що існують об'єктивно, незалежно від її бажання. Ці функції вона виконує свідомо чи несвідомо, залежно від умов суспільного життя і безпосередньо від умов існування самої сім'ї, тобто саме від неї залежить якість і спрямованість їх виконання. Функції сім'ї – це види її життєдіяльності, що безпосередньо пов'язані з задоволенням потреб суспільства, загально сімейних (групових) потреб та індивідуальних, тобто кожного члена сім'ї. “Функції сім'ї існують об'єктивно і пов'язані із задоволенням соціальних і індивідуальних потреб її членів. Вони виконуються свідомо чи несвідомо залежно від соціальних умов і особливостей самої сім'ї” (Парсонс, 1955). До них належать матеріально-економічна, побутово-житлова, репродуктивна, комунікативна, виховна, рекреативна функції, які тісно пов'язані між собою, доповнюють одна одну. Вчені виділяють різну кількість функцій, проте з вищезгаданих функцій можна виділити більш вузькі. Наприклад, деякі дослідники виділяють емоційну функцію сім'ї, яка передбачає

задоволення у членів сім'ї потреб у симпатії, повазі, визнанні, емоційній підтримці, психологічному захисті [12]. Ми відносимо цю функцію до комунікативної, тому що особливості спілкування в сім'ї – одна з визначних складових сімейного мікроклімату. На характер спілкування впливає емоційний стан сім'ї, емоційна підтримка, повага, визнання, що створюється залежно від особливостей спілкування. Функцію духовного спілкування відносимо як до комунікативної функції, так і до рекреативної – спільне проведення дозвілля, духовне забезпечення членів сім'ї. Сексуально-еротична функція – теж різновид комунікативної функції. І від того, наскільки досконало сім'я виконує ці функції, можна робити висновок про її стабільність, виконання соціального замовлення суспільства, а також про забезпечення потреб сім'ї в цілому і кожного члена зокрема [1].

Розглянемо кожну функцію сім'ї.

Репродуктивна (демографічна) функція – функція відтворення. Дослідники виділяють три типи репродуктивності сім'ї: багатодітний, середньодітний та малодітний. Статистичні дані свідчать, що особливістю сучасних молодих сімей є малодітність (більшість сімей – 74,8% – має одну дитину), бездітність, відкладення народження дітей на невизначений період. Це зумовлено складними економічними та господарсько-побутовими умовами молодої сім'ї, відсутністю чітких життєвих перспектив, що не дають можливості народити та створити нормальні умови для виховання навіть однієї дитини.

Виховна функція “вмикається” після народження дитини. Саме в ній здійснюється первинна соціалізація дитини і виховання дітей аж до того часу, коли вони досягнуть соціальної зрілості.

Внаслідок соціалізації особистість засвоює соціальні норми і цінності, залучається до суспільного життя.

Господарсько-побутова функція полягає в задоволенні матеріальних потреб членів сім'ї (помешкання, ремонт меблів та одягу, закупівля харчів та

приготування їжі, прання білизни та інше), сприяє збереженню їх здоров'я: в процесі виконання сім'єю цієї функції забезпечується відновленням використаних в праці фізичних сил.

Економічна функція сім'ї виступає однією з головних. Сім'я бере участь в суспільному виробленні засобів до життя, відновлює використані на роботі зусилля всіх дорослих членів своєї сім'ї, веде своє господарство, має свій бюджет, організовує споживацьку діяльність.

Досвід участі молодих сімей в індивідуальній трудовій діяльності, розвиток сімейного садівництва і підсобних господарств роблять значний внесок у виробництво матеріального достатку, в покращення благоустрою сім'ї[20].

Вплив *економічної функції* на взаємостосунки в самому сімейному колективі може бути двобічним: справедливий розподіл домашніх обов'язків в сім'ї між подружжям і молодшими поколіннями, як правило, сприяє закріпленню подружніх відносин. В разі несправедливого розподілу домашніх обов'язків в сім'ї, коли вони в основному виконуються жінкою, чоловік виступає в ролі “патріарха”.

Рекреативна функція сім'ї (тобто *відновлююча*). Вона включає в себе надання фізичної, матеріальної, моральної і психологічної взаємодопомоги, зміцнення здоров'я один одного, організацію дозвілля членів сім'ї.

Повсякденним рекреативним інститутом є сім'я. Тут ми отримуємо і фізичну, і матеріальну, і моральну, і психологічну допомогу один від одного, знімаємо з себе те напруження, яким “зарядилися” в суспільстві, в своєму особистісному, професійному і громадському функціонуванні. Саме від сім'ї перш за все залежить наше соціальне здоров'я [21].

Отже, рекреативна функція сім'ї – це організація дозвілля та відпочинку сім'ї. Під дозвіллям ми розуміємо позаробочий (вільний) час, яким людина розпорядковується цілковито за своїм вибором і на свій розсуд. Відновлююча діяльність сім'ї в будні і вихідні дні, та під час відпустки. Вона відіграє роль

збереження сім'ї як цілісної одиниці, сприяє вихованню дітей, емоційній єдності подружжя, зміцнює і закріплює її кращі традиції. Одночасно ця функція має неабияке значення для розвитку інтересів і потреб особистості, відіграє культурну роль, формуючи, розвиваючи та передаючи у спадок моральні, духовні цінності. Відновлююча функція постійно змінюється і розвивається у стабільній сім'ї. Виконується частково або руйнується у дезорганізованій сім'ї[6].

Комунікативна функція задовольняє потребу членів сім'ї у спілкуванні і взаєморозумінні. Психолого-педагогічні дослідження підтверджують, що формування різноманітних соціальних орієнтацій, установок, емоційної культури, моральне і психологічне здоров'я людини знаходиться в безпосередній залежності від характеру внутрішньосімейного спілкування, від прояву у спілкуванні психологічних установок перш за все дорослих членів сім'ї, від морально-психологічної атмосфери в сім'ї.

Ми можемо перелічити наступні компоненти цієї функції: посередництво сім'ї в контакті своїх членів з засобами масової інформації (телебачення, радіо, періодичні видання, інтернет), літературою і мистецтвом; вплив сім'ї на різноманітні зв'язки своїх членів з оточуючим природним середовищем і на характер його сприймання; організація внутрішньосімейного спілкування.

Психологічний клімат сім'ї – це стійкий емоційний настрій, результат характеру і якості взаємовідносин в родині. Психологічний клімат може змінюватися і залежить від зусиль самих членів сім'ї. Він може бути сприятливим, несприятливим (знервованість, суперечки, конфлікти), суперечливим (то повна злагода, то сварки). Характерні ознаки сприятливого сімейного мікроклімату: згуртованість членів сім'ї, високий рівень доброзичливих домагань, почуття захищеності, емоційної задоволеності, відповідальність за сім'ю в цілому і кожного її члена. Вагоме значення для психологічного мікроклімату сім'ї має внутрішньосімейне спілкування. На

сімейний мікроклімат впливає стійкий емоційний настрій, стиль, тон сімейного спілкування, взаєморозуміння, доброзичливість, взаємодопомога, взаємоповага. Ці складові позначаються на настрої членів сім'ї, на загальному стилі її життя. Існує бажання разом проводити дозвілля, вихідні дні відпустки. Сім'я відкрита як для внутрішньосімейного спілкування (між подружжям, між подружжям та дітьми, між подружжям та батьками), та й для позасімейного спілкування (з друзями, сусідами, знайомими). Сприятливий психологічний мікроклімат створює душевний комфорт, оберігає від нервових розладів [7].

До негативного емоційно-психологічного мікроклімату в сім'ї призводять: відсутність побутових зручностей, постійне роздратування, грубість, чвари, суперечки, знервованість, піклування про власні інтереси та зручності, відсутність милосердя. Такі умови життя всіх членів сім'ї зумовлюють депресивні стани, стресові ситуації, дефіцит позитивних емоцій, емоційне перенавантаження.

Отже, комунікативна функція передбачає створення сприятливого мікроклімату в сім'ї, необхідного для емоційно-психологічного відновлення сил всіх членів сім'ї, внутрішньосімейного спілкування між подружжям, батьками та дітьми, сім'єю та оточуючим мікро- і макросередовищем, а також контакт сім'ї із засобами масової інформації, мистецтвом, літературою тощо [14].

Наукові праці, що аналізували тенденції функції сім'ї, мають твердження, що психологізація сучасного шлюбу, яка відбувається, суттєво змінює взаємовідношення між функціями сім'ї. Зокрема, українські дослідники Лариса Чуйко та Олена Козак виділяють провідну функцію сім'ї як “забезпечення психологічного комфорту та емоційної підтримки одне одного”. Водночас зарубіжний психолог Джон Готтман наголошує, що сучасна сім'я — це не лише соціальний інститут для відтворення життя, а й простір, де людина отримує психологічну підтримку і почувається емоційно комфортно. Він

підкреслює важливість сумісності подружжя як ключового чинника створення гармонійного та психотерапевтичного союзу.

В ролях подружжя зосередилися функції сім'ї і потреби трьох рівнів (рівень суспільства, сім'ї і особистості кожного із подружжя). Можемо виділити ролі шлюбних партнерів стосовно суспільства (батько, мати, вихователь, вчитель), стосовно сім'ї (голова сім'ї, чоловік, дружина) й стосовно членів сім'ї (друг, партнер, коханий). В процесі рольового спілкування, тобто спілкування з приводу сімейних функцій і моральних рис особистості, екстеріоризуються особистісні якості подружжя, їх переконання, спрямованість, інтереси, реалізуються потреби особистості [27].

В своєму житті молоде подружжя виконує одночасно декілька функцій, які забезпечують її існування. Для нашої дослідницької роботи важливими є рекреативна та комунікативна функції, які відіграють вирішальну роль в процесі адаптації молодого сім'ї.

У сучасних умовах ці функції набувають нових форм і змісту. Зокрема, соціалізація доповнюється цифровими технологіями, а емоційна підтримка стає важливим фактором психічного здоров'я. Рекреативна функція все більше пов'язана з організацією спільного дозвілля і підтримкою балансу між роботою і особистим життям.

1.3. Рольова взаємодія та динаміка сімейних стосунків

Конкретною соціально-психологічною формою організації сімейного життя є структура ролей. Вона визначає, хто, коли і як має виконувати певні дії.

Соціальну роль визначають як «нормативно ухвалений образ поведінки, очікуваний від особи, що займає певну соціальну позицію» (Парсонс, 1951). У подружніх відносинах роль виступає способом вираження внутрішньої позиції особистості та реалізації соціальних функцій. Потреби є ключовим елементом у формуванні інтересів і рольової поведінки (Маслоу, 1943).

Українська дослідниця Лариса Чуйко розрізняє рольову діяльність, що реалізує потреби через спільну взаємодію, і ті, що не потребують прямої взаємодії. Водночас, принципи узгодженості і комплементарності ролей впливають на задоволеність шлюбом (Готтман, 1999) [15]. Важливість неформального розподілу ролей у сім'ї підкреслює сучасна сімейна психологія, адже стабільність подружжя значною мірою залежить від гармонійної рольової взаємодії.

Отже, функціонально-рольова взаємодія є одним із ключових чинників успішності шлюбу.

Роль — це нормативно визначена модель поведінки, що включає бажання, цілі, переконання та цінності. Це стосується ролей «батько», «мати», «дружина» тощо. Наприклад, роль «матері» охоплює поведінку, емоції, любов і завдання виховання [16].

Сімейні ролі поділяються на конвенціональні (визначені правом, мораллю, традицією) і міжособистісні (залежні від індивіда). Т. Шібутані підкреслював, що перші є стандартизованими, тоді як другі залежать від особистих почуттів і варіабельні [19].

Система ролей повинна відповідати певним вимогам:

- бути цілісною, без суперечливих вимог;
- забезпечувати задоволення потреб індивіда;
- бути реалістичною, без надмірних навантажень;
- враховувати потреби інших членів сім'ї.

Сімейні ролі — це стійкі права, обов'язки і функції членів сім'ї, які мають бути узгодженими. Їх формування базується на цінностях і досвіді батьківської сім'ї. Важливою є здатність до пристосування, що сприяє гармонії.

Роль — це формалізація взаємин, але в реальному житті поведінка значною мірою залежить від конкретної соціальної ситуації. Ми очікуємо від інших відповідності ролі, а відхилення викликає тривогу, оскільки ускладнює спілкування [22].

Структура ролей у сім'ї є однією з ключових характеристик сучасної родини.

У будь-якому соціальному явищі є суперечливі сторони: нове і старе, прогресивне і регресивне, позитивне і негативне. Це стосується і сучасної молоді сім'ї і становища жінки в суспільстві і сім'ї. В багатьох сім'ях можна спостерігати сутички нових і старих шлюбних норм. Нерідко сім'я й тепер є полем битви між чоловіком і жінкою за головування і владу. Проте існують тенденції до надмірної “фемінізації” молоді сім'ї, коли занадто принижується роль голови. Нові відносини в сім'ї народжуються в протиріччях, конфліктах [23].

Сім'я — невід'ємна частина кожної суспільної системи. Сім'ї належать ознаки як групи, так і інституту. Суспільство впливає на сім'ю, формуючи певний її тип, а сім'я, в свою чергу впливає на суспільні процеси і відносини. Беручи шлюб, кожен з подружжя має сформовану систему потреб, цінностей, установок, позицій, тобто систему індивідуальних уявлень про те, що важливе і вагоме в житті.

Уявлення про сімейні зв'язки і відносини, а також більш глибоке розуміння ролей кожного із членів сім'ї дозволяють краще вивчити, зрозуміти і усвідомити причини подружніх конфліктів. Соціальна роль, котру відіграє кожен член сім'ї, відображає тільки частину взаємовідносин, причому їх характер обмежений. Роль вказує на ті емоційні зв'язки, котрі існують між членами сім'ї: чоловік любить дружину, дружина чоловіка. Таким чином, кожен член сім'ї повинен мати життєвий простір, тому, що він має потребу в цьому і він повинен пам'ятати про необхідність поважного ставлення до другого.

В системі сімейних відносин особистість особливо гостро відчуває потребу бути потрібним, шанованим. Відомо, що людина — істота суто соціальна, якій необхідне спілкування в суспільстві. Кожен найбільше боїться самотності, відчуження від рідних і близьких. Потреба бути коханим і потрібним — це

умова повноцінного життя. В цьому випадку кохання, дружба, теплота, увага з боку іншої людини дуже важливий психологічний фактор, підтверджуючи цінність і вагомість нашого власного “Я”, цінність і унікальність особистості [24].

Для вивчення шлюбно-сімейних відносин важливим саме те, що людині потрібне визнання своєї значущості близькими (батька, матері, чоловіка, дружини, родичів і друзів). Людині завжди потрібне емоційне тепле щире ставлення до власної персони.

Іноді один з подружжя відчуває, усвідомлює, що він (вона) не відповідає соціокультурним стандартам т.зв. цивілізованої людини. Це породжує почуття провини, болю, сорому, неповноцінності і невпевненості в собі. Для позбавлення тиску накопичення негативного переживання людині потрібні докази інших людей, особливо рідних і близьких, про те, що вона в принципі “хороша” і “добра”. Подібна інформація потрібна для того, щоб зберегти в цілому позитивну оцінку свого “Я” у власних очах.

Вітчизняні і закордонні дослідники проблем сімейної конфліктології (В.Авдєєв, В.Лєві, Дж.Скотт, Р.Колес, Д.Курбаня) вважають, що причинами подружніх і сімейних конфліктів є:

- відсутність щирого і відкритого спілкування в сім’ї;
- відсутність високої самооцінки і оцінки один одного;
- невміння взаємодіяти, прилучатися один до одного;
- відсутність довіри і поваги;
- невміння переживати почуття відповідальності за кожного члена родини; очікування прояву несправедливості з боку членів сім’ї;
- незбалансованість взаємодій членів сім’ї;
- відсутність сімейних традицій і ритуалів;
- відсутність почуття гумору і особистість проведення дозвілля;
- неповага до таємниць і секретів кожного;

— відсутність трансактного обміну в родині, тобто постійно обговорюються одним з одним питань, проблем і того, що кожний з цього приводу думає і відчуває.

Дослідження останніх десятиліть у нас і за кордоном свідчать, що стабільні емоційно-психологічні відношення в сім'ї постійно домінують в ієрархії цінностей, випереджаючи достатньо вагомі з них, такі як матеріальний достаток і робота.

Вагомим соціально-психологічним фактором сімейних і подружніх конфліктів є фактор спілкування. Дослідники внутрішньосімейних відносин (Р.Левіс, Дж.Скотт) показують, що можна виділити спец групу змінних, впливаючих на різні характери спілкування і відносини подружжя: подружні відносини тим кращі, чим більше саморозкриття подружжя у спілкуванні, наявність більшої кількості загальних очікувань і установок, високий рівень невербальної комунікації (правильно розуміють позу, погляд, жести, вираз обличчя), постійне підтвердження своєї схожості в сприйнятті подружніх ролей, позицій і установок, наявність глибокого взаєморозуміння і взаємооцінок; наявність самотійності — співпереживання, співчуття, спів дій і т.п. Відсутність подібної налагодженої системи міжособистісного спілкування в подружжі і в сім'ї призводить на думку спеціалістів, до сімейних конфліктів. Однією з причин нерозуміння один одного в подружньому спілкуванні є соціальна психологічна і біологічна особливість чоловіка і жінки. Чоловіча активність і наполегливість типові для даної статі, є протиставленням духовній і фізичній вишуканості, гнучкості, делікатності поведінки жінок. За словами Джона Грея, чоловіча поведінка часто характеризується прагненням до досягнення цілей і вирішення проблем, тоді як жінки більш схильні до підтримки емоційних зв'язків і уваги до деталей міжособистісних відносин. Жінки, порівняно з чоловіками, частіше проявляють інтерес до емоційного спілкування та глибшого розуміння почуттів інших [29].

Спеціалісти вважають, що візуальний контакт виключно важливий елемент спілкування між близькими людьми. Він допомагає зосереджуватися на тому, що говорить співрозмовник і означає зацікавленість до нього.

Психологи вважають, що жінки схильні до більшого візуального контакту, ніж чоловіки. Крім того зазначена, що члени сім'ї схильні частіше дивитися на тих, ким вони захоплюються або з ким в них близькі стосунки.

Джон Готтман, провідний дослідник сімейних стосунків, визначає сімейний конфлікт як "суперечку або розбіжність між подружжям, що виникає через несумісність їхніх поглядів, цінностей чи потреб, яка може призводити як до руйнування, так і до розвитку відносин залежно від способів її вирішення" [14, с.76]. Вирішення конфлікту призводить до розвитку сім'ї, до завоювання нею нового рівня спілкування, до нівелювання відмінностей, формування надіндивідуального "Ми" замість егоїстичного "Я". Досягається стабільність сім'ї. Проте згодом неухильно назріває новий конфлікт: він знову вирішується. Так живе і розвивається майже кожна сім'я [22].

Проблеми, з якими стикається молода сім'я у процесі своєї життєвої діяльності, конфліктність у взаємостосунках членів сім'ї, вживання алкоголю, наркотичних речовин, наявність нервових захворювань у когось із членів сім'ї, тимчасових або затяжних труднощів у житті сім'ї внаслідок тяжкої хвороби одного з її членів, майнових витрат, смерті близьких або рідних, незадоволеності рольових очікувань у сім'ї — все це призводить до розвитку почуття невпевненості, безвихіддя, безпорадності. Усі ці явища можуть дестабілізувати молоду сім'ю, призводити до тривожності, нервово-психічної напруженості у членів сім'ї.

Існують так звані конфлікти молодого подружжя, коли відбувається пристосування один до одного. І від того, чи зуміє подружжя знайти способи розв'язати конфлікти, залежить подальша стабільність сім'ї. А небезпека конфліктів молодих подружніх пар полягає в тому, що вони не володіють цими способами розв'язання конфліктних ситуації і якщо конфлікти стають нормою,

— назріває розлучення. Адже під час конфлікту розвивається ворожість один до одного, травмується психіка, гіперболізуються недоліки — усе більше образ і стресового стану. Молодята повинні зрозуміти, що вони ніколи не перероблять один одного. Слід враховувати інтереси, смаки і погляди іншого; після сварки не повинно залишатися психічних травм. Часто помилка в тому, що подружжя зі своєї сім'ї намагається створити зіграну команду, не враховуючи, що не обов'язково 1+1 повинно бути 2. Не враховується також і те, що обоє мають право на самостійність.

Дуже мало знайдеться сімей без суперечностей. І це зрозуміють: до шлюбу стають дві людини, не схожі за темпераментом з різними вихованнями, смаками, звичками. На початковому етапі одруження молоді стикаються з кількома зонами конфліктів [24].

Перша зона — невідповідність ідеалів. Коханню властива ідеалізація коханого. До весілля кожний намагається “завоювати” предметного кохання. А це примушує стежити за собою і якщо не бути, то в крайньому разі здаватися кращим, ніж ти є насправді. Через певний період будуються взаємини не з придуманою, а з реальною людиною. І саме цей період для одних проходить не дуже хворобливо, а у інших викликає потребу переробити його (її) за своїм образом і подобою. Ось тут і криються причини багатьох конфліктів.

Друга зона — намагання в будь-якому разі підкорити собі іншого. Підкорити собі іншого можна по-різному: не давати розкритися індивідуальності, примушувати бачити світ лише твоїми очима, дозволяти любити тільки те, що подобається тобі.

Третя зона — нетерпимість до звичок чоловіка (дружини). За статистичними даними майже у 60% випадків конфлікти та розлучення відбуваються через пияцтво одного з подружжя, а 82% подружніх пар не володіють достатньою інформацією щодо розв'язання проблем молоді сім'ї сучасних складних умовах. І 35% сімей, що розлучилися в перші два роки, внаслідок грубого втручання батьків у їхні стосунки [19].

Таким чином сталість сім'ї не дана раз і назавжди вона постійно досягається спільними зусиллями і доброю волею її членів, їх прагненням до єдності. А в проміжках між конфліктами і непорозуміннями — сімейні радості, щастя спілкування. Це нормальне явище. Безконфліктною сім'я стає за таких обставин:

1. Коли конфлікт загнано глибоко всередину, кожен із членів сім'ї вже зневірився що-небудь змінити, кожен став один одному байдужий, кожен живе своїми власними інтересами. Конфліктів і суперечок нема. Тому, що хронічний конфлікт існує постійно. Розвиток сім'ї зупинився.
2. Коли сім'я щасливо проіснувала так довго, що пристрасть затишли, запанували рівні відношення, подружжя розуміє один одного без слів, вони знають, що потрібні один одному, живуть минулим.

Якщо сім'я живе теперішнім і майбутнім, якщо подружжя зацікавлене один одним, якщо вони прагнуть досконалості і вдосконалення відносин, конфлікти через що в якій формі вони відбуваються і які рівні сімейної структури зачіпають.

Конфлікт може мати як руйнівну, так і оновлювальну силу. Якщо стикаються передовий і відсталий погляди і перемагає перший, конфлікти завершуються позитивним результатом. Сім'я тактовно, доброзичливо і разом з тим принципово, одностайно засуджує нерозсудливий вчинок одного з своїх членів. Таке вирішення суперечки об'єднує сім'ю, посилює взаєморозуміння, допомагає кожному усвідомити, що і його невірні вчинки сім'я терпіти не буде. Але, на жаль, зазвичай — особливо в молодих сім'ях - конфлікти вирішуються неправильно і руйнують основи сімейних відносин: виникає неприязнь один до одного, спільні інтереси відступають на задній план, травмується психіка, перебільшуються недоліки один одного, збільшуються образи, на місці кохання з'являється ненависть, збільшуються стресові стани [16].

Для того, щоб запобігти подібному становищу, необхідно, щоб молоде подружжя зрозуміло: життя складне і сповнене протиріч, до яких треба

відноситись як до явищ природних і вирішуваних. Вирішення протиріч – рушійна сила будь-якого розвитку. Тоді різні думки, погляди, інтереси і потреби не будуть сприйматись як не вирішувані. Отже, конфлікт є одним із засобів розвитку сімейних відносин.

Форма вирішення конфліктів в значній мірі залежить від характеру подружжя, ступеню їх вихованості. Такі риси характеру як терпимість, поступливість, доброзичливість, щирість сприяють співробітництву і взаємодії, взаєморозумінню і спілкуванню. Ці риси характеру допомагають уникнути конфліктів, а якщо вони виникають, то відбуваються без ускладнень. Такі ж риси характеру, як грубість, жорстокість, егоїзм, прагнення володарювати і ціла низка інших рис, перешкоджає встановленню нормальних відносин. Ці риси сприяють розростанню конфліктів, які супроводжуються взаємними образами, приниженнями, лайкою.

Таким чином, дефекти характеру, невихованість, недостатній розвиток особистості, занепад моральних якостей, відсутність толерантності невміння уявити себе в положенні іншого, зрозуміти його мотиви, його внутрішній світ, співпереживати, духовна черствість, егоїзм стають причинами сімейних конфліктів і можуть призвести до розпаду сім'ї.

Та все ж бурні конфлікти не завжди свідчать про нестійкість сім'ї. Конфлікт минає, подружжя заспокоюється і живуть в злагоді до чергового конфлікту. Сам конфлікт забувається. Подружжя пам'ятає радість примирення. Таким чином, конфлікт в сім'ї ще не означає, що це конфліктна сім'я.

Стан наукових досліджень в сімейній конфліктології не дозволяє провести чітку класифікацію сімейних конфліктів. Не існує також єдиної класифікації неблагополучних сімей. Тому ми вважаємо за необхідне зробити попередній аналіз існуючих в літературі підходів до характеристики класифікацій “проблемних” сімей і конфліктних ситуацій. Наприклад, виділяють конфліктні, кризові і проблемні неблагополучні шлюбні союзи. В спеціальній методичній літературі є поняття “невротична сім'я”, в котрій один

або обоє члени сім'ї страждають тими чи іншими неврозами, а останні накладають всіма замічений і суттєвий відбиток на подружні і сімейні відносини [15].

“Конфліктні” сім'ї характеризуються тим, що між подружжям існують постійні сфери, де їх інтереси, потреби, наміри і бажання набувають протистояння, породжуючи особливо сильні і довготривалі негативні емоційні стани. Шлюб, однак, може тривалий час зберігатися завдяки іншим чинникам, які зміцнюють шлюб, а також завдяки взаємним поступкам і компромісам. Конфлікт – хронічний стан такої сім'ї.

“Кризові” шлюби характеризуються протистоянням інтересів та потреб подружжя, які мають особливо різкий характер і захоплюючі важливі сфери життєдіяльності сім'ї. В них подружжя займають непримиримі і навіть ворожі позиції по відношенню один до одного, не погоджуючись ні на які поступки і компроміси. Кризові шлюби зазвичай розпадаються або знаходяться на межі розпаду.

“Проблемні” шлюби відзначаються тим, що можуть нанести відчутний удар сталості шлюбу. Наприклад, відсутність житла, тяжка і довготривала хвороба одного з подружжя, відсутність засобів для утримання сім'ї та інші надзвичайні обставини.

Для взаємного задоволення найрізноманітніших видів людських потреб береться шлюб. Часткове чи повне незадоволення тих чи інших потреб одного чи обох з подружжя призводить до сварок, претензій, образ, а потім і до хронічних конфліктів, руйнуючи стійкість шлюбу і сім'ї [19].

Різноманітність подружніх конфліктів, на думку В.А. Сисенко, між чоловіком та дружиною різноманітні за формою, джерелом і змістом, об'єднуються в три великі групи:

- конфлікти, виникаючи на базі незадоволеності потреб подружжя;
- конфлікти, в основі яких недоліки і дефекти виховання, характеру і морального розвитку подружжя;

- конфлікти, виникаючи в результаті непогодження чоловіка та дружини щодо взаємних прав та обов'язків на підставі розподілу праці в сім'ї, догляду за дітьми.

На основі незадоволення потреб базується класифікація сімейно-шлюбних конфліктів. При більш детальному розгляді першої групи подружніх конфліктів автор визначає наступні підгрупи:

1. Конфлікти, виникаючи на основі незадоволеної потреби в цінності і значимості свого "Я", порушення почуття гідності з боку іншого партнера, його зневажливе, нешанобливе відношення. Образи, зневага, необгрунтована критика.
2. Конфлікти, психічні напруження на базі незадоволених сексуальних потреб одного чи обох в подружжі. Вони можуть мати різноманітну основу: знижена сексуальність одного з подружжя, неспівпадання циклів і ритмів виникнення сексуального бажання; невігластво подружжя в питаннях психогігієни шлюбного життя; чоловіча імпотенція або жіноча фригідність; різні хвороби подружжя; сильне хронічне, фізичне і нервово виснаження одного з подружжя і т.д.
3. Психічні напруження, депресії, конфлікти, сварки, джерелом яких є незадоволеність потреб одного чи обох з подружжя в позитивних емоціях; відсутність ласки, турботи, уваги і розуміння. Психологічне відчуження подружжя.
4. Конфлікти, сварки, суперечки на основі пияцтва одного з подружжя, любові до азартних ігор та інших гіпертрофованих потреб, що призводять до неекономних та неефективних витрат грошових засобів сім'ї.
5. Фінансові суперечки, виникаючи внаслідок перебільшення потреб одного з подружжя.
6. Конфлікти, сварки, суперечки через задоволення потреб подружжя в харчуванні, одязі, впорядкованості домашнього вогнища.

7. Конфлікти через потреби у взаєморозумінні, взаємопідтримці, в кооперації, співпраці, а також пов'язані з розподілом праці в сім'ї.

8. Конфлікти, суперечки, сварки через різні потреби і інтереси в проведенні відпочинку і дозвілля.

Дана класифікація не охоплює всієї різноманітності подружніх та сімейних конфліктів. Від аналізу потреб, які вивчає загальна і диференційна психологія, легко перейти до мотивів та інтересів, емоційних станів, які досліджує медична та юридична психологія. Сімейна конфліктологія на підставі фундаментальних досліджень даних наук може проаналізувати джерела різноманітних сімейних конфліктів, які гальмують реалізацію притаманних подружжю індивідуальних особливостей [25].

Співробітники вільнюської шлюбно-сімейної консультації на підставі досвіду роботи визначили як найбільш характерні наступні п'ять причин подружніх конфліктів:

1. Невідповідність ідеалу.
2. Намагання підкорити собі іншого.
3. Нетерпимість до звичок партнера.
4. Споживче ставлення до кохання.

Висновки до розділу 1

Сім'я — це складна і багатогранна система, яка постійно змінюється та розвивається разом із суспільством. Вона виконує важливі функції, що забезпечують не лише матеріальне і побутове благополуччя її членів, а й їхній емоційний, виховний та соціальний розвиток. Матеріально-економічна, виховна, комунікативна, рекреативна та репродуктивна функції тісно пов'язані між собою і формують основу стабільності сімейних стосунків.

Важливо розуміти, що характер і особистісні риси подружжя значною мірою впливають на те, як вони будуть вирішувати конфлікти. Терпимість, доброзичливість, щирість і готовність до компромісу сприяють гармонійному

спілкуванню і допомагають уникати серйозних непорозумінь. Натомість егоїзм, жорстокість, прагнення домінувати часто призводять до напруженості і конфліктів, які можуть руйнувати сімейні зв'язки.

Сім'я є першою соціальною групою, де людина вчиться взаємодіяти з іншими, засвоює соціальні норми і цінності, готується до самостійного життя. Водночас сім'я відображає культурні, історичні та моральні особливості часу, в якому існує. Різноманіття типів сімей — від традиційних до сучасних, від авторитарних до демократичних — свідчить про те, що немає єдиного ідеального зразка, а кожна сім'я унікальна.

Таким чином, сім'я — це не просто соціальна одиниця, а живий організм, що адаптується до змін, виконує важливу роль у формуванні особистості і підтримує суспільство в цілому. Розуміння її функцій і особливостей допомагає краще усвідомити, як зберегти і зміцнити сімейні стосунки, що є запорукою щасливого і гармонійного життя.

РОЗДІЛ 2

ВИВЧЕННЯ СТУПЕНЮ ФУНКЦІОНАЛЬНО-РОЛЬОВОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ

2.1. Методи і організація дослідження, характеристика вибірки та психодіагностичних методик

Для з'ясування чинників функціонально-рольової адаптації молодого подружжя було проведене дослідження, яке складалося з двох етапів. На першому етапі дослідження ми аналізували психологічну літературу з питань функціонально-рольової адаптації та обрали батарею методик для проведення емпіричного дослідження особливостей процесу адаптації.

У процесі дослідження функціонально-рольової адаптації молодого подружжя використовувався комплекс психодіагностичних методик, спрямованих на вивчення рівня задоволеності шлюбом, ролей у сім'ї та особливостей подружньої взаємодії:

- тест на визначення задоволеності шлюбом (методика Ю.Є. Альошиної, Л.Я. Гозмана, К.М. Дубовської) — для оцінки ступеня задоволеності партнерів своїм шлюбом;
- тест «Індекс подружньої взаємодії» (в адаптації Ю.Є. Альошиної) — для виявлення рівня взаємодії та емоційного клімату в подружній парі;
- методика «Рольові очікування та домагання» (автор А.Н. Волкова) — для діагностики узгодженості рольових уявлень і претензій у шлюбі;
- методика “Подружні ролі” (автор Н.Ф. Наумова) - для діагностики виконання партнерами функціонально-соціальних ролей у сімейній системі.

З метою дослідження ступеня суб'єктивної задоволеності партнерів шлюбними стосунками, а також виявлення окремих характеристик подружнього функціонування, а саме, комунікації, емоційного клімату, підтримки, розподілу відповідальності, подружжю пропонувалося заповнити методику “Тест на визначення задоволеності шлюбом”. Тест

запропонований Альошиною Ю.Є., Гозманом Л.Я., Дубовською К.М. є надійним психодіагностичним інструментом, який дозволяє глибоко оцінити якість подружніх стосунків. Її використання у контексті вивчення функціонально-рольової адаптації сприяє комплексному розумінню динаміки молоді сім'ї та визначенню ключових психологічних чинників ефективної адаптації [3]. Методика базується на уявленні про шлюб як систему міжособистісної взаємодії, у якій задоволеність є індикатором успішної адаптації, психологічної сумісності та гармонізації очікувань. Вона враховує когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти сприйняття шлюбу кожним із партнерів.

Методика дозволяє визначити:

- загальний рівень задоволеності шлюбом (інтегральний показник);
- наявність дисгармонійних зон — сфер, у яких партнери не відчують психологічного комфорту;
- ступінь емоційної та рольової погодженості;
- виявити потенційні джерела конфліктів;
- співвідношення між реальними очікуваннями і наявним функціонуванням у сім'ї.

Методика складається з 25 тверджень, які охоплюють різні сторони шлюбного життя: емоційна близькість, сексуальна гармонія, рольова взаємодія, спільне дозвілля, спілкування, взаємна підтримка, ставлення до дітей і родичів, конфліктність та її вирішення. Респонденти оцінюють кожне твердження за шкалою частоти або ступеня згоди, що дозволяє об'єктивізувати особисте ставлення до шлюбного партнерства. Кожне твердження містить чотири варіанти відповідей. Досліджуваному пропонується обрати найбільш вдалу відповідь. Рівень задоволеності шлюбом за даним тестом може коливатися від 0 до 51 бала. Час заповнення тесту – 10-15 хв [7].

У дослідженні було використано адаптовану версію методики **«Індекс подружньої взаємодії»** (ІПВ), що дозволяє виявити рівень узгодженості

партнерів у таких сферах: взаєморозуміння, спільна діяльність, емоційна підтримка, спільне дозвілля, поведінкові моделі та ціннісні орієнтації. Методика створена на основі опитувальника Ю.Є. Альошиної. Методика ґрунтується на системному підході до шлюбної взаємодії як на динамічний процес взаємного впливу партнерів, який виявляється у характері комунікації, ступені підтримки та включеності, конфліктах і стратегіях їх вирішення. Опитувальник складається з 46 тверджень, що відображають ставлення до партнера, емоційне сприймання, рівень підтримки, комунікації, узгодженість цінностей тощо. Респонденти оцінюють частоту прояву описаної поведінки або ситуації за шкалою частотності (наприклад, «завжди», «часто», «іноді», «ніколи»). Оцінювання проводиться окремо кожним із партнерів. Час заповнення методики — 15–20 хвилин.

Психодіагностичне значення методики:

- дозволяє оцінити якість міжособистісної взаємодії у подружжі;
- дає змогу виявити як гармонійні, так і проблемні зони у стосунках;
- виявляє наявність дисбалансу в ролях або небажання брати участь у спільній діяльності;
- дозволяє зіставити очікування і реальні практики у сімейному житті.

З метою вивчення індивідуальних уявлень подружжя про виконання сімейних ролей досліджуваним пропонувалась методика розроблена А.Н. Волковою **“Рольові очікування і домагання в шлюбі” (РОД)**. Методика дозволяє оцінити, наскільки реальні установки подружжя щодо виконання ролей є узгодженими або конфліктними [3].

Методика включає рівноправну та традиційну рольову модель.

Оцінюється 7 основних подружніх ролей:

- господарсько-побутова (ведення домашнього господарства);
- батьківсько-виховна (турбота про дітей);
- сексуально-еротична;
- соціальна активність (робота, суспільна участь);

- емоційна підтримка;
- зовнішнє представництво сім'ї;
- організаторсько-лідерська.

Для кожної ролі респондент визначає: очікування від партнера; власні домагання на цю роль; оцінку фактичного стану речей. Досліджуванним пропонується оцінити значущість кожної сфери для себе та очікування від партнера. Час заповнення методики — близько 20–25 хвилин.

Методика РОД є ключовим інструментом для аналізу:

- ступеня рольової узгодженості між партнерами;
- зв'язку між рольовими уявленнями та рівнем шлюбної задоволеності;
- психологічної готовності до компромісу, прийняття обов'язків та домовленостей;
- типу подружньої взаємодії (домінування, партнерство, співпраця, конкуренція).

З метою виявлення уявлень подружжя про розподіл ролей у шлюбі, а також визначення ступеня домінування чи паритету в основних сферах подружньої взаємодії використовувалась методика Н.Ф. Наумової **“Подружні ролі”**. Методика допомагає встановити, наскільки узгоджено партнери виконують функціонально-соціальні ролі у сімейній системі [17].

Методика включає 7 основних сфер (ролей), які досліджуються:

1. Побутово-господарська роль — організація домашнього господарства.
2. Батьківсько-виховна роль — участь у вихованні дітей.
3. Емоційно-психологічна роль — створення емоційного клімату, підтримка.
4. Сексуально-еротична роль — інтимні стосунки.
5. Соціально-активна роль — суспільне і професійне життя.
6. Матеріально-забезпечувальна роль — фінансова відповідальність.
7. Організаторсько-контрольна роль — прийняття рішень, планування.

Респонденти відповідають, хто переважно виконує кожну роль у

їхньому шлюбі, за шкалою:

- виконує переважно чоловік;
- виконує переважно дружина;
- рівний розподіл.

Психодіагностичне значення методики:

- виявляє рольову структуру сім'ї;
- дозволяє визначити ступінь паритетності або домінування одного з партнерів у тій чи іншій сфері;
- вказує на потенційні зони напруги або гармонійності;
- допомагає вивчити ціннісні орієнтації сімейної пари, пов'язані з подружніми обов'язками.

На другому етапі дослідницької роботи ми займалися упорядкуванням об'єктивної інформації, вивченням індивідуально-психологічних, психолого-фізіологічних і ціннісно-орієнтаційних особливостей подружніх пар. На цьому етапі була проведена статистична обробка отриманих результатів, а також аналіз факторів адаптації досліджуваних [11].

Досліджуваними в нашій роботі були молоді сім'ї, в яких термін перебування в шлюбі не більше п'яти років. У дослідженні взяли участь 22 подружні пари м. Чернівці (див. табл. 1 додатку) [20].

Пари обиралися за випадковою стратегією. З кожною парою попередньо домовлялися про зустріч в зручний для неї час (зазвичай після 21 години). На процес тестування витрачалося 40-60 хвилин. Інструкції були надруковані на кожному бланку тестового завдання. Чоловік та дружина отримували окремі бланки з тестами. Проте жінки були дуже зацікавлені в тому, щоб дізнатися відповіді чоловіків. Під час емпіричного дослідження деякі пари обговорювали питання, а більша частина з них вимагали цілковитої тиші, щоб краще зосередитись [26].

Подружні пари були зацікавлені результатами дослідження. Більшість з

них намагалися з'ясувати термін оголошення підсумкової характеристики стану подружніх відносин.

2.2. Аналіз та узагальнення результатів дослідження

Аналіз рівня задоволеності шлюбом в молодих подружніх парах за методикою «Тест на визначення задоволеності шлюбом» коливається в діапазоні від 16 до 45 балів. Середній рівень задоволеності шлюбом в чоловіків $32,31 \pm 6,54$ балів, а в жінок – $31,82 \pm 6,67$. Перевірка рівня зв'язаності між показниками задоволеності шлюбом у подружжя показала несуттєвий коефіцієнт рангової кореляції Спірмена ($r = 0,28$).

За допомогою t-критерію Ст'юдента було перевірено розбіжність середніх показників між чоловіками та жінками. Результат $t = 2,28$ ($p < 0,05$) свідчить про статистично значущу різницю: чоловіки в середньому демонструють вищий рівень задоволеності шлюбом, ніж жінки.

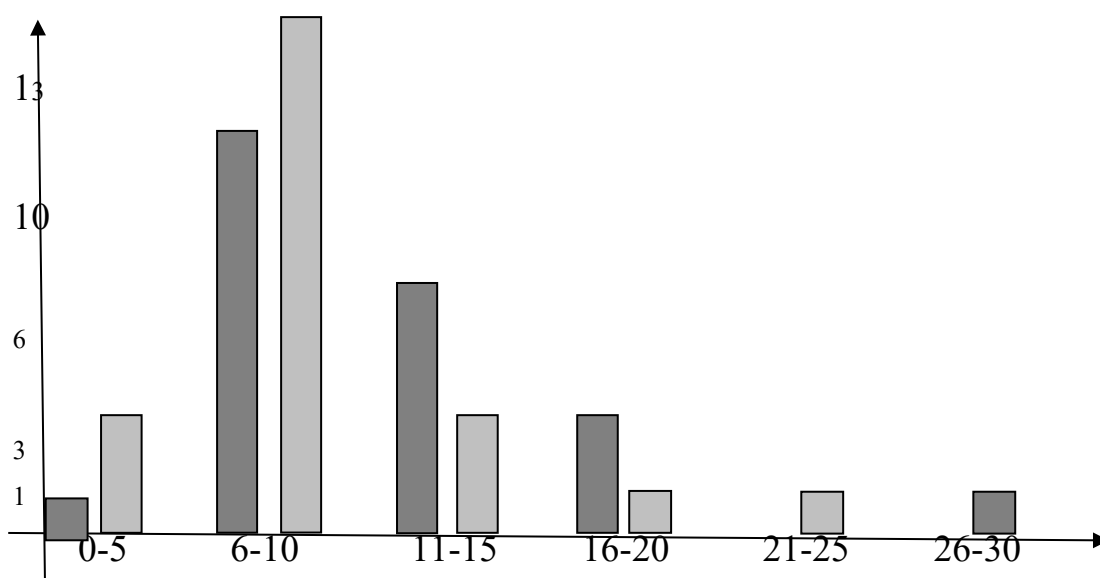

Рис. 1. Частотний розподіл чоловіків та жінок за рівнем задоволеності шлюбом

Автори модифікованої методики наводять середній показник рівня задоволеності шлюбом, який становить $29 \pm 9,9$ балів. В результаті нашого

дослідження ми отримали показник в $32,07 \pm 6,55$ бала, який перевищує середній бал за методикою, що свідчить про відносно високий рівень задоволеності шлюбом, котрий можна пояснити віковими характеристиками вибірки досліджуваних – молодому подружжю властивий високий рівень задоволеності шлюбом.

Таким чином, у результаті дослідження 22 молодих подружніх пар встановлено наступне:

1. Рівень задоволеності шлюбом у молодого подружжя в середньому перевищує нормативні показники.
2. Чоловіки в цілому вище оцінюють рівень задоволеності шлюбом, ніж жінки.
3. Водночас, між задоволеністю шлюбом у партнерів немає значущого зв'язку ($r = 0,28$).
4. Дані можуть свідчити про наявність певної гендерної розбіжності в суб'єктивному сприйнятті подружніх взаємин на ранніх етапах спільного життя.

У межах вибірки з 22 молодих подружніх пар показники за методикою «Індекс подружньої взаємодії» (ІПВ) коливалися в межах від 43 до 91 балів. Середній показник у чоловіків становив $68,64 \pm 7,82$ бала, а у жінок — $70,09 \pm 8,45$ бала.

Для перевірки розбіжностей між середніми показниками чоловіків та жінок було застосовано t-критерій Ст'юдента. Результат $t = 1,12$ ($p > 0,05$) свідчить про відсутність статистично значущих відмінностей між партнерами за ІПВ.

З метою наочності розподіл результатів було подано у вигляді гістограми (див. рис. 2).

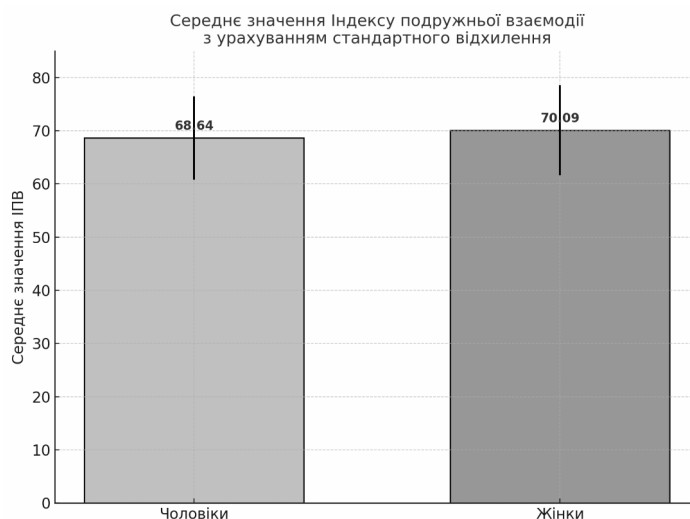

Рис. 2. Розподіл чоловіків та жінок за рівнем індексу подружньої взаємодії

За методикою “Рольові очікування і домагання в шлюбі” були отримані оцінки значущості сімейних цінностей окремо для чоловіків та жінок (див. табл. 2.1, 2.2 додатку). Для сучасних молодих жінок характерним є такий розподіл значущості сімейних цінностей:

1. Емоційно-психотерапевтична.
2. Зовнішня привабливість.
3. Особистісна ідентифікація з чоловіком.
4. Соціальна активність.
5. Господарсько-побутова.
6. Батьківсько-виховна.
7. Інтимно-сексуальна.

Для чоловіків характерним є такий розподіл значущих сімейних цінностей:

1. Емоційно-психотерапевтична.
2. Батьківсько-виховна.
3. Особистісна ідентифікація з жінкою.
4. Соціальна активність.

5. Зовнішня привабливість.
6. Господарсько-побутова.
7. Інтимно-сексуальна.

Як бачимо, для сучасних молодих чоловіків та жінок провідною є емоційно-психотерапевтична сфера сімейних цінностей, а на останньому місці – інтимно-сексуальна сфера. Співпадає ранг ще трьох сфер: особистісна ідентифікація з партнером, соціальна активність та господарсько-побутова. По двох сферах оцінки майже діаметрально розбігаються. Так, батьківсько-виховна сфера, яка в чоловіків займає друге місце, в жінок знаходиться на передостанньому. І, навпаки, з 5 місця в чоловіків сфера зовнішньої привабливості в жінок переходить на друге місце.

Нами були розраховані середні показники по очікуванням та домаганням у сфері сімейних цінностей окремо для чоловіків та жінок. З п'яти сфер тільки в одній очікування та домагання в чоловіків та жінок співпадають. Це означає, що як чоловіки, так і жінки в рівній мірі зорієнтовані на активну рольову поведінку як шлюбного партнера (очікування), так і на власну активну роль в сім'ї (домагання). Але в решта чотирьох сферах ми спостерігаємо суттєві розходження в рівні очікувань та домагань.

Найбільш вражаючі результати отримані по шкалах “Батьківсько-виховній” та “Емоційно-психотерапевтичній”. Як чоловіки, так і жінки очікують від шлюбного партнера більше активності, ніж налаштовані проявляти її самі. Так, ми можемо констатувати, що ці дві сфери сімейних цінностей будуть провокувати виникнення почуття незадоволеності від виконання своєї ролі шлюбним партнером. Як чоловіки, так і дружини відмовляються взяти на себе відповідальність за реалізацію батьківсько-виховної та психотерапевтичної функцій (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Рівень рольових очікувань та домагань в шлюбі

ШСЦ	Чоловік очікування	Чоловік домагання	Жінка очікування	Жінка домагання
Господарсько-побутова	5,85	5,09	6,81	6,09
Батьківсько-виховна	6,52	5,9	7,24	5,57
Соціальна активність	5	7,23	6,66	6,57
Емоційно-психотерапевтична	7,38	5,52	7,28	6,24
Зовнішня привабливість	7,23	4,42	6,62	6,67

В чоловіків ми спостерігаємо розходження в оцінці власної активності та активності своєї дружини по двох ціннісних сферах, в той час, як в жінок вони співпадають. Перша сфера – соціальна активність – відображає установку людини на значимість зовнішньої соціальної активності (професійної та суспільної) для сталості шлюбно-сімейних відносин. В той час, як дружини, на думку чоловіків, не повинні мати серйозних професійних інтересів, відігравати активну суспільну роль, власні професійні потреби достатньо виражені. Загальну оцінку по цій шкалі можна розглядати як показник значимості для чоловіка поза колом сімейних інтересів.

Друга шкала - зовнішня привабливість – відображає установку чоловіка на відповідність стандартам сучасної моди. Розходження стосується того, що чоловіки бажають мати зовнішньо привабливого партнера, хоча самі не прагнуть привабливо виглядати.

Отже, погляди чоловіків та жінок співпадають по трьох сферах: в господарсько-побутовій сфері подружжя прагне брати участь однаковою мірою, а в батьківсько-виховній та емоційно-психотерапевтичній прагнуть

перекладати відповідальність на подружнього партнера. В той час, як дружини налаштовані на професійне ствердження та гарний зовнішній вигляд обох подружніх партнерів, чоловіки демонструють диференціацію: в той час, як відповідальність за зовнішній вигляд вони перекладають на дружин, в професійній сфері вони прагнуть лідирувати, що може бути наслідком традиційно усталених уявлень про чоловічу роль в суспільстві. В чоловіків в чотирьох сферах з п'яти відбувається чіткий розподіл за статевими ролями. Причому у всіх сферах, крім соціальної активності, передбачається активна роль жінки.

В жінок суттєве розходження по очікуваннях та домаганнях тільки в двох сферах. Хоча власну дещо більшу активність вони передбачають в сфері зовнішньої привабливості. Слід відзначити незначну різницю в показниках очікувань та домагань.

За даними дослідження в 71% пар цінності узгоджені, в 21% сімейні цінності неузгоджені. Так в парах №6 і 18 неузгодженою є особистісна ідентифікація з партнером, в парі №3 неузгодженою є господарсько-побутова сімейна цінність, а в парі №7 – емоційно-психотерапевтична сфера. В парі №14 неузгодженою є особистісна ідентифікація з партнером і емоційно-психотерапевтична сфера. Парі №21 властива неузгодженість в чотирьох сферах: батьківсько-виховній, соціальній активності, емоційно-психотерапевтичній, зовнішньої привабливості. Ми можемо припустити, що в парі №21 неузгодженість сімейних цінностей в чотирьох сферах з семи призводить до постійних конфліктних ситуацій, адже емоційно-психотерапевтична сфера має найбільший показник неузгодженості (див.табл. 3 додатку).

Що ж стосується конфліктогенності сімейних цінностей за нашими даними, тільки в одній сфері - інтимно-сексуальній – конфліктність відсутня. В господарсько-побутовій, батьківсько-виховній, соціальній активності і зовнішній привабливості виникають конфліктні ситуації в 4,76% від загальної

кількості досліджуваних. В особистісній ідентифікації з партнером та емоційно-психотерапевтичній сфері конфлікт цінностей спостерігається в 14,28% респондентів.

Рівень рольової адекватності (РА) досліджуваних дорівнює 10,49 балів: в чоловіків в середньому становить 12,14 бала, а в жінок – 8,85 бала (хоча t-критерій виявився несуттєвим). Отже, ми можемо припустити, що сталість сімейних відносин забезпечується за рахунок рольової адекватності жінок. Діапазон балів рольової адекватності коливається між 3 та 29 балами (див. табл. 4 додатку). Співпадання рівня рольової адекватності в подружжя спостерігається в 47,6% від загальної кількості досліджуваних пар, а не співпадає рівень рольової адекватності в 52,4% пар. Таким чином, більше половини молодих подружніх пар демонструють неспівпадання рольової адекватності у чоловіка та дружини. З пар, в яких спостерігається рольова неадекватність, більшу неадекватність демонструють чоловіки в 42,8% випадків і жінки в 9,5% пар. В парах з співпаданням РА діапазон оцінок становить: від 7 до 16 балів, а в парах з неспівпаданням РА: від 3 до 29 балів.

В парах №7, 8 та 21 один з подружжя демонструє високий рівень рольової неадекватності, внаслідок чого можна зробити висновок, що ці три пари є неадекватними (тобто 14,28% досліджуваних молодих подружніх пар).

Загальні результати аналізу уявлень про подружні ролі свідчать, що:

- 64% чоловіків вважають, що матеріальне забезпечення — це насамперед їхній обов'язок, тоді як 59% жінок схиляються до спільної відповідальності в цій сфері;
- у сфері емоційної підтримки 81,8% жінок очікують активної участі від чоловіка, натомість лише 45,5% чоловіків вважають це своїм завданням;
- 73% жінок беруть на себе основну частину побутових обов'язків, тоді як лише 18% чоловіків визнають свою рівноцінну участь у цій сфері.

Ці відмінності в оцінках реального й бажаного розподілу ролей наочно представлено в таблиці (див. табл. 5).

Таблиця 5

Рольова сфера	Ідеальний розподіл (жінки)	Реальний розподіл (жінки)	Ідеальний розподіл (чоловіки)	Реальний розподіл (чоловіки)
Побутова	50%	73%	45%	18%
Матеріальне забезпечення	35%	22%	64%	70%
Емоційна підтримка	81%	69%	45%	41%
Виховання дітей	58%	60%	54%	49%

Рис. 3. Порівняння ідеального та реального розподілу подружніх ролей у вибірці

Розбіжність між бажаним і фактичним розподілом обов'язків вказує на потенційні зони напруження. Зокрема, найменша узгодженість спостерігається у сфері емоційної підтримки та побутової взаємодії.

Разом з тим, у парах, де рольові очікування партнерів щодо емоційної підтримки, батьківства та побуту збігаються, рівень задоволеності шлюбом значно вищий (вище 35 балів за ОЗШ), що підтверджує значення узгодженості ролей для адаптації.

Отже, результати підтверджують положення про те, що погодженість подружніх ролей, особливо в емоційній та побутовій сферах, є чинником стабільності.

2.3. Рекомендації щодо психологічної підтримки молодих сімей

Функціонально-рольова адаптація молодого подружжя потребує цілеспрямованої психологічної підтримки, особливо у перші роки спільного життя, коли відбувається становлення нових сімейних ролей. Виходячи з результатів дослідження, доцільно впроваджувати такі напрямки підтримки:

1. З метою зниження ідеалізованих очікувань від шлюбу, кращої підготовленості до розв'язання побутових і емоційних труднощів проводити **психопросвітницьку роботу з молодими парами**: організовувати тренінгові заняття або просвітницькі лекції, спрямовані на формування уявлень про подружні ролі, очікування та відповідальність партнерів; розглядати питання гендерної рівності, партнерства, гнучкого розподілу обов'язків у шлюбі; популяризувати знання про типові труднощі адаптаційного періоду, щоб зменшити рівень тривожності.

2. Під час **проведення індивідуальних та парних психологічних консультувань** застосовувати психодіагностичні методики для виявлення дисбалансу у рольових очікуваннях та потребах партнерів. Сприяти усвідомленню відмінностей у сприйнятті ролей, допомагати у створенні «нових правил» подружнього співжиття. Працювати над розвитком навичок активного слухання, емпатії, конструктивного вирішення конфліктів.

3. Для збереження подружньої стабільності в умовах змін, підвищення стресостійкості пари, забезпечити **психологічний супровід у кризових або перехідних періодах** - перший рік шлюбу, народження дитини, зміна місця проживання, фінансові труднощі. Проводити інтервенції, спрямовані на стабілізацію емоційного стану, зниження напруги, підтримку обох партнерів.

4. Для зменшення кількості конфліктів через неузгодженість очікувань розробляти брошури, чек-листи чи мобільні додатки з порадами щодо розподілу сімейних обов'язків, пропонувати парі скласти «рольовий контракт» — узгоджений список обов'язків та очікувань.

5. З метою **формування соціальної підтримки молодих сімей**

- створювати клуби або групи підтримки для молодих подружніх пар;
- організовувати обговорення поширених труднощів, формувати середовище безпечного обміну досвідом;
- запрошувати «успішні пари» як менторів для новостворених сімей.

Висновки до розділу 2

У результаті проведеного дослідження функціонально-рольової адаптації молодого подружжя було отримано комплексні дані, які дозволяють глибоко проаналізувати особливості подружньої взаємодії, рівень задоволеності шлюбом, а також ступінь узгодженості рольових очікувань і домагань у сім'ї.

Середній рівень задоволеності шлюбом у молодих подружніх пар перевищує нормативні показники, що свідчить про позитивний емоційний клімат у більшості досліджених сімей. Чоловіки, як правило, демонструють вищий рівень задоволеності шлюбом порівняно з жінками, хоча зв'язок між показниками задоволеності у партнерів є несуттєвим. Це може вказувати на існування певних гендерних відмінностей у сприйнятті подружніх стосунків на ранніх етапах спільного життя.

Аналіз індексу подружньої взаємодії засвідчив, що більшість пар характеризуються достатньо високим рівнем узгодженості у таких сферах, як взаєморозуміння, емоційна підтримка, спільна діяльність та дозвілля. Статистично значущих відмінностей між чоловіками та жінками за цим показником не виявлено, що свідчить про відносну гармонійність міжособистісної взаємодії у молодих сім'ях.

Дослідження рольових очікувань і домагань виявило як спільні риси, так і суттєві розбіжності у ціннісних орієнтаціях чоловіків і жінок. Для обох статей провідною є емоційно-психотерапевтична сфера сімейних цінностей, тоді як інтимно-сексуальна займає останнє місце. Помітні розбіжності спостерігаються у сферах батьківсько-виховної функції та зовнішньої привабливості, що може стати підґрунтям для виникнення конфліктів у сім'ї.

У більшості пар (71%) спостерігається узгодженість сімейних цінностей, проте у 21% пар виявлено неузгодженість у ключових сферах, що підвищує ризик конфліктогенності. Особливо конфліктними є сфери особистісної ідентифікації з партнером та емоційно-психотерапевтична функція, де розбіжності цінностей зустрічаються у 14,28% випадків.

Рівень рольової адекватності у жінок є нижчим, ніж у чоловіків, однак саме рольова адекватність жінок, ймовірно, виступає стабілізуючим чинником для сімейних відносин. Водночас більше половини пар (52,4%) демонструють неспівпадіння рівня рольової адекватності між партнерами, що може бути джерелом напруження у подружньому житті.

Отже, результати дослідження свідчать про відносно високий рівень функціонально-рольової адаптації молодого подружжя, але водночас вказують на існування низки проблемних зон, пов'язаних із гендерними відмінностями у сприйнятті ролей, очікуваннях та розподілі сімейних обов'язків.

ВИСНОВКИ

В результаті теоретичного аналізу психологічної літератури та експериментального дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Функціонально-рольова адаптація молодого подружжя значною мірою залежить від гармонізації подружніх стосунків, яка формується на основі задоволення емоційних потреб партнерів та погодженості їх рольових очікувань.
2. Результати методики “Рольові очікування і домагання в шлюбі” показали, що рівень рольової адекватності варіює між чоловіками та жінками, але узгодженість у розподілі сімейних ролей є ключовою для позитивної адаптації.
3. Методика на визначення задоволеності шлюбом (ОЗШ) виявила, що спільне розуміння і оцінка життєвих подій підсилюють відчуття стабільності в сім’ї, що є важливим чинником адаптації.
4. Індекс подружньої взаємодії (ІПВ) підтвердив, що задоволення емоційних потреб подружжя безпосередньо корелює з рівнем їх функціонально-рольової адаптації, а також що емоційна підтримка і взаєморозуміння виступають як провідні фактори гармонії у відносинах.
5. Методика “Подружні ролі” показала, що погодженість очікувань у різних сферах сімейного життя сприяє зниженню конфліктності і підвищенню якості спільного життя.

Таким чином, експериментальні дані підтвердили нашу гіпотезу про те, що рівень функціонально-рольової адаптації молодого подружжя залежить від гармонізації їхніх стосунків, що базується на задоволенні емоційних потреб і узгодженні рольових очікувань.

Для молодих пар рекомендується приділяти особливу увагу розвитку емоційної підтримки, активному обговоренню та коригуванню сімейних ролей, а також спільному оцінюванню життєвих ситуацій для зміцнення стабільності сімейних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Етика і психологія сімейного життя : навч. посіб. / за ред. І. П. Когут. Вінниця : ВНТУ, 2018. 180 с.
2. Козак О. В. Психологія сім'ї : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 312 с.
3. Кривошея Р. П. Соціально-психологічні чинники взаємовідносин у подружніх парах : магіст. дис. Запоріжжя, 2020. 120 с.
4. Марценюк М. О. Психологія сім'ї : опорний конспект лекцій. Мукачєво : Мукачівський держ. ун-т, 2019. 150 с.
5. Поліщук В. М. Психологія сім'ї : підручник. Суми : Університетська книга, 2021. 320 с.
6. Поліщук В. М., Іліна Н. М. Психологія сім'ї : реалії та перспективи. Суми : Університетська книга, 2021. 280 с.
7. Помиткіна Л. В., Злагодух В. В., Хімченко Н. С., Погорільська Н. І. Психологія сім'ї : навч. посіб. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с.
8. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с.
9. Чуйко Л. В. Сімейна психологія : теорія і практика. Київ : Ліра-К, 2018. 320 с.
10. Baumann U., Krüger H. Familientherapie : Grundlagen, Methoden und Praxis. Berlin : Springer, 2018. 350 p.
11. Beck A. T., Alford B. A. Depression : causes and treatment. 2nd ed. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2009. 350 p.
12. Bronfenbrenner U. Making human beings human : bioecological perspectives on human development. Thousand Oaks : Sage Publications, 2005. 384 p.
13. Carter E. A., McGoldrick M. The expanded family life cycle : individual, family, and social perspectives. 3rd ed. Boston : Allyn & Bacon, 2005. 576 p.

14. Gottman J. M. The seven principles for making marriage work. New York : Harmony Books, 2014. 272 p.
15. Gottman J. M., Silver N. What makes love last? How to build trust and avoid betrayal. New York : Simon & Schuster, 2015. 288 p.
16. Hahlweg K., Markman H. J. Handbuch der Paartherapie und Paarberatung. Göttingen : Hogrefe Verlag, 2018. 450 p.
17. Kessler R. C., McLeod J. D. Family stress and mental health : research and theory. London : Academic Press, 2016. 380 p.
18. Minuchin S. Families and family therapy. Cambridge : Harvard University Press, 1974. 432 p.
19. Nichols M. P. Family therapy : concepts and methods. Boston : Pearson, 2013. 448 p.
20. Olson D. H. FACES IV and the circumplex model : validation study. Journal of Marital and Family Therapy. 2011. Vol. 37, № 1. P. 64–80. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2010.00262.x> (дата звернення: 07.06.2025).
21. Rollins B. C., Feldman S. S. Family socialization and interaction process // Handbook of child psychology / Ed. P. H. Mussen. New York : Wiley, 1970. Vol. 4. P. 519–586.
22. Satir V. Conjoint family therapy. Palo Alto : Science and Behavior Books, 1983. 320 p.
23. Schulz M., Schwarzer R. Psychologie der Familie : Entwicklung, Dynamik und Intervention. Stuttgart : Kohlhammer Verlag, 2017. 400 p.
24. Segrin C., Flora J. Family communication // Encyclopedia of Communication Theory / Eds. S. W. Littlejohn, K. A. Foss. Thousand Oaks : Sage, 2011. P. 342–346.
25. Tavis C., Aronson E. Mistakes were made (but not by me). 3rd ed. Boston : Houghton Mifflin Harcourt, 2020. 384 p.

26. Van Der Kolk B. The body keeps the score : brain, mind, and body in the healing of trauma. New York : Penguin Books, 2015. 464 p.
27. Walsh F. Strengthening family resilience. 3rd ed. New York : Guilford Press, 2016. 432 p.
28. White L. K., Klein D. M. Family theories. 3rd ed. Thousand Oaks : Sage, 2008. 400 p.
29. Wolcott I. Family dynamics and conflict resolution. London : Routledge, 2020. 280 p.

ДОДАТКИ

Таблиця 1

Зведена матриця результатів по виборці досліджуваних (n = 22)

№	Код	Стать	Вік	Вік шлюбу	Освіта	Задов.шлюб.
1	Б.С.	Чол.	39	2	Вища	30
	Б.А.	Жін.	31		Вища	34
2	А.О.	Чол.	38	4	Вища	26
	А.Ж.	Жін.	35		Вища	27
3	К.А.А.	Чол.	23	2	Вища	36
	К.І.І.	Жін.	23		Серед.	30
4	Р.А.Т.	Чол.	31	1	Вища	41
	К.О.В.	Жін.	23		Серед.	32
5	Р.Ю.Н.	Чол.	32	4	Вища	34
	Р.Л.И.	Жін.	30		Вища	35
6	С.С.И.	Чол.	35	5	Вища	39
	С.З.В.	Жін.	31		Вища	43
7	Н.И.Д.	Чол.	27	1	Вища	21
	М.З.В.	Жін.	22		Вища	38
8	С.В.В.	Чол.	31	5	Вища	45
	С.В.М.	Жін.	35		Вища	42
9	Х.П.П.	Чол.	33	3	Вища	37
	Х.Ю.Н	Жін..	31		Вища	16
10	О.О.І.	Чол.	31	4	Вища	36
	О.А.Е.	Жін.	29		Вища	38

11	С.Я.Я.	Чол.	29	3	Вища	34
	С.М.Н.	Жін.	28		Вища	30
12	Ф.М.В.	Чол.	27	3	Вища	33
	Ф.Ю.А	Жін.	24		Вища	37
13	К.О.В.	Чол.	26	3	Сер.сп.	39
	К.О.В.	Жін.	25		Серед.	30
14	Ш.К.А	Чол.	27	1	Серед.	17
	Ш.Т.К.	Жін.	21		Серед.	22
15	П.А.І.	Чол.	24	1	Серед.	33
	П.С.Т.	Жін.	25		Вища	33
16	К.Т.Б.	Чол.	26	5	Вища	34
	К.В.В.	Жін.	24		Серед.	36
17	Д.Е.В.	Чол.	27	2	Вища	28
	Д.К.В.	Жін.	26		Вища	32
18	Л.В.Д.	Чол.	31	3	Серед.	23
	В.О.О.	Жін.	26		Вища	19
19	Д.Н.А.	Чол.	25	5	Вища	31
	Д.А.Н.	Жін.	30		Сер.сп.	35
20	Т.П.В.	Чол.	24	4	Вища	36
	Т.О.М.	Жін.	24		Вища	29
21	Б.М.П.	Чол.	24	1	Вища	28
	Б.В.А.	Жін.	24		Вища	33
22	Р.Р.А.	Чол.	24	4	Неп.в.	30
	Р.О.В.	Жін.	24		Неп.в.	29

Середнє	Чол.		28,81			32,31
	Жін.		26,86			31,82

Таблиця 2.1

Оцінка значущості сімейних цінностей в групі жінок

Шкала сімейних цінностей							
№	Інтим-секс.	Особ. ідент.	Госп.-побут	Батьк. вихов	Соц. актив.	Емоц. псих.	Зовн. прив.
1.	4	9	6	6	6,5	6	6,5
2.	7	9	6,5	6	8,5	7	7
3.	5	6	8	5	7	4,5	5,5
4.	5	4	8	5	7	4,5	5,5
5.	2	7	7	6	6	6,5	6
6.	4	4	6,5	7,5	8	9	7,5
7.	5	6	5,5	5	6,5	5,5	6,5
8.	4	9	7	8	8,5	8	9
9.	6	7	7	7	7	7	6
10.	6	9	6	6,5	7	6	9
11.	4	6	6	5,5	7	7,5	5,5
12.	7	9	6	7	7	7	8
13.	4	8	8,5	5,5	5	3,5	5,5
14.	4	8	6,5	6	5,5	9	4,5
15.	6	5	6	7	5,5	7	7,5
16.	7	7	7,5	7,5	5,5	9	7,5
17.	6	6	7	7	6,5	6,5	6,5
18.	6	9	5,5	8	8,5	9	9
19.	4	4	5	6	4	6	3
20.	3	4	5,5	7	5,5	6,5	8
21.	3	3	4,5	6,5	7	6,5	6
Сума	5,3	6,6	6,45	6,42	6,61	6,7	6,64
R	7	3	5	6	4	1	2

Таблиця 2.2

Оцінка значущості сімейних цінностей в групі чоловіків

Шкала сімейних цінностей							
№	Інтим секс.	Особ. ідент.	Госп. побут	Батьк. вихов	Соц. актив.	Емоц. псих.	Зовн.пр ив.
1.	6	8	6	7,5	3,5	8,5	8
2.	5	7	4,5	6	5,5	7,5	5,5
3.	8	5	1	4,5	7	6	5
4.	2	6	5,5	6	7	7,5	6
5.	3	7	5,5	6	5,5	7,5	5,5
6.	4	8	6	6,5	5	6	6,5
7.	4	9	7	7,5	8,5	9	7
8.	4	9	5	5,5	5,5	6,5	6
9.	4	9	6,5	6,5	7	7	6,5
10.	7	6	4,5	6,5	6	6,5	7
11.	5	6	6	6,5	6,5	5,5	4,5
12.	8	9	6	7,5	8,5	5,5	7
13.	4	5	6	5,5	7	6,5	8,5
14.	7	4	6,5	7	7	5	4,5
15.	8	7	7,5	6	6	6	7,5
16.	7	4	6,5	7	6	7,5	6,5
17.	8	9	7	7,5	7	8,5	5
18.	7	1	4	6,5	7,5	7	8
19.	3	4	4	6	3	4	2
20.	4	3	5,5	7	6,5	6,5	6,5
21.	3	3	3	2	3	1,5	2,5
Серед	5,28	6,14	5,4	6,23	6,13	6,45	5,97
R	7	3	6	2	4	1	5

Таблиця 3

Узгодженість сімейних цінностей

Шкала сімейних цінностей

№							
1.	2	1	0	1,5	3	2,5	1,5
2.	2	2	2	0	3	0,5	1,5
3.	3	1	7	0,5	0	1,5	0,5
4.	3	2	2,5	1	0	3	0
5.	1	0	1,5	0	0,5	1	0,5
6.	0	4	0,5	1	3	3	1
7.	1	3	1,5	2,5	2	3,5	0,5
8.	0	0	2	2,5	3	1,5	3
9.	2	2	0,5	0,5	0	0	0,5
10.	1	3	1,5	0	1	0,5	2
11.	1	0	0	1	0,5	2	1
12.	1	0	0	0,5	1,5	2	1
13.	0	3	2	0	2	3	3
14.	3	4	0	1	1,5	4	0
15.	2	2	1,5	1	0,5	1	0
16.	0	3	1	0,5	0,5	1,5	1
17.	2	3	0	0,5	0,5	2	1,5
18.	1	6	1,5	1,5	1	2	1
19.	1	0	1	0	1	2	1
20.	1	1	0	0	1	0	2
21.	0	0	1,5	4,5	4	5	3,5

Таблиця 4

Рольова адекватність подружжя

Пара	Стать	Господ.- побут.	Батьків -вихов.	Соціал. активн.	Емоц.- психо- терап.	Зовнішня привабл.	Сума РА
№1	Чол.	0	2	1	0	1	4
	Жін.	0	5	5	4	2	16
№2	Чол.	3	2	1	2	2	10
	Жін.	0	1	5	3	1	10
№3	Чол.	9	3	1	1	1	15
	Жін.	5	2	2	2	0	11
№4	Чол.	2	3	1	5	1	12
	Жін.	3	1	1	1	0	6
№5	Чол.	6	2	2	1	2	13
	Жін.	3	2	3	3	1	12
№6	Чол.	1	1	3	5	1	11
	Жін.	2	1	3	1	3	10
№7	Чол.	4	1	3	4	3	15
	Жін.	7	6	1	3	4	21
№8	Чол.	2	5	2	4	6	19
	Жін.	2	0	4	1	0	7
№9	Чол.	1	2	2	3	1	9
	Жін.	1	0	2	3	1	7
№10	Чол.	2	2	1	1	2	8
	Жін.	1	2	3	2	2	10

№11	Чол.	1	0	2	3	3	9
	Жін.	1	2	3	1	1	8
№12	Чол.	0	1	1	5	3	10
	Жін.	0	2	2	2	1	7
№13	Чол.	4	2	4	3	3	16
	Жін.	1	2	0	3	3	9
№14	Чол.	1	2	2	6	5	16
	Жін.	1	4	1	2	5	13
№15	Чол.	2	1	3	3	1	10
	Жін.	1	1	1	1	1	5
№16	Чол.	1	1	3	2	2	9
	Жін.	1	0	2	1	2	6
№17	Чол.	2	0	2	1	2	7
	Жін.	2	1	1	3	1	8
№18	Чол.	4	2	3	4	2	15
	Жін.	1	1	1	0	0	3
№19	Чол.	2	1	2	3	2	10
	Жін.	4	1	0	1	1	6
№20	Чол.	0	0	2	2	4	8
	Жін.	0	0	0	2	1	3
№21	Чол.	4	6	4	7	8	29
	Жін.	0	2	2	3	1	8